

als comentaris i a les observacions que s'han detectat a partir de l'ús de l'Índex. Aquest document que teniu a les mans és la traducció i adaptació d'aquesta segona edició.

> Maneres diverses d'utilitzar els materials de l'Índex

Opinions sobre l'Índex:

“És quelcom del qual pots agafar allò que et convingui, sense que pretengui dir: ‘el correcte és fer-ho així’.”

No hi ha una manera *correcta* d'utilitzar l'Índex. La segona part descriu només una manera de fer-lo servir, però no és l'única. Parteix de l'assumpció que el procés s'inicia i es porta a terme en cada centre educatiu individualment. No obstant això, molts centres troben que, quan comencen el treball amb l'Índex, els és útil tenir l'orientació d'algú que l'ha usat prèviament. En algunes zones, alguns centres treballen col·laborativament entre ells i amb algun assessor extern. Pensen que aquest tipus d'organització els proporciona un impuls afegit per continuar.

La segona part també s'ha escrit com si, des del començament, la intenció fos integrar el treball de l'Índex en un hipotètic pla de millora escolar que el centre ja tingui elaborat. En altres situacions es pot començar a una escala més petita i utilitzar els materials per tal que el professorat i els membres del Consell Escolar prenguin consciència de quina és la situació de l'educació inclusiva al centre. Això pot conduir, posteriorment, a fer un treball de més profunditat. Alguns centres han partit de les seccions de l'Índex per millorar les condicions i les relacions del professorat abans de centrar-se en els processos d'ensenyament i aprenentatge. L'Índex també s'ha utilitzat per estructurar algun treball de recerca individual o d'un grup de professors d'un centre. Qualsevol ús és legítim si promou la reflexió sobre la inclusió i condueix a una participació superior dels alumnes en les cultures, en el currículum i en la comunitat on radica el centre.

L'Índex està format per quatre elements:

Els conceptes clau

- Per insistir en les maneres de pensar sobre l'avenç de l'educació inclusiva.

Referents per a l'anàlisi: dimensions i seccions

- Per tal d'estructurar l'enfocament de l'avaluació i de la millora del centre.

Els materials per a l'anàlisi: indicadors i preguntes

- Per fer possible una avaluació detallada de tots els aspectes d'un centre i ajudar a identificar i implementar prioritats de millora.

Un procés inclusiu

- Per assegurar que el procés d'avaluació, de planificació de la millora i la posada en pràctica també sigui inclusiu.

Conceptes clau: desenvolupar un llenguatge per a la inclusió

Els conceptes clau que s'utilitzen a l'Índex són *inclusió*, *barreres a l'aprenentatge i a la participació*, *recursos per donar suport a l'aprenentatge i a la participació*, i *suport a la diversitat*. Aquests conceptes proporcionen un llenguatge per parlar sobre l'educació inclusiva.

> Inclusió

Tothom té el seu propi punt de vista sobre aquesta idea complexa que és la inclusió. Les dimensions, les seccions, els indicadors i les preguntes proporcionen una visió progressivament més detallada de què representa. Moltes persones s'han adonat que el concepte d'inclusió esdevé més clar a mesura que es treballa amb els materials.

El quadre 1 resumeix algunes de les idees que componen la visió que es té de la inclusió a l'Índex. La inclusió implica canvi. És un procés sense fi per millorar l'aprenentatge i la participació de tot l'alumnat. És un ideal al qual els centres educatius poden aspirar, però que no s'aconsegueix mai del tot. No obstant això, la inclusió es dona en el mateix moment que s'inicia el procés per millorar la participació. Un centre educatiu inclusiu progressa contínuament.

Quadre 1. La inclusió en l'educació

La inclusió en l'educació implica:

- Valorar de la mateixa manera tot l'alumnat i tot el professorat.
- Augmentar la participació de l'alumnat en les cultures, el currículum i les institucions de la comunitat a la qual pertany el centre i, en conseqüència, reduir-ne l'exclusió.
- Reestructurar les cultures, les polítiques i les pràctiques dels centres educatius de manera que atenguin la diversitat de l'alumnat de la seva zona.
- Disminuir les barreres a l'aprenentatge i a la participació de tots els estudiants, no només d'aquells que presenten disminucions o que tenen "necessitats educatives especials".
- Aprendre dels esforços que fan els centres per superar les barreres a l'accés i a la participació d'alumnes concrets tot efectuant canvis que beneficiïn més àmpliament tot l'alumnat.
- Veure la diferència entre els estudiants com un recurs per donar suport a l'aprenentatge, més que no pas com un problema que s'ha de superar.
- Oferir als estudiants l'oportunitat de ser educats a la zona on viuen.
- Millorar els centres, tant pel que fa al professorat com a l'alumnat.
- Emfasitzar el paper dels centres a l'hora de construir comunitat i desenvolupar valors, així com millorar-ne els resultats.
- Promoure relacions de suport mutu entre centres i institucions de la comunitat.
- Reconèixer que la inclusió en l'educació és un aspecte més de la inclusió en la societat.

La participació vol dir aprendre al costat dels altres i col·laborar amb ells en experiències d'aprenentatge compartit. Exigeix una intervenció activa en l'aprenentatge i tenir alguna cosa a dir sobre la manera com es viu l'educació. Amb més profunditat, es tracta que un mateix es reconegui, s'accepti i es valori.

Avançar cap a l'educació inclusiva implica reduir les pressions d'exclusió. *L'exclusió disciplinària* és l'expulsió temporal o permanent d'un alumne del centre per no complir les normes escolars. És el

resultat d'una sèrie de pressions d'exclusió. Igual que la inclusió, l'exclusió també s'entén d'una manera àmplia. Es refereix a totes les pressions temporals o de més llarga durada que impedeixen la plena participació de l'alumne al centre. Pot ser el resultat de les dificultats amb les relacions o amb allò que s'ensenya, així com el resultat del sentiment de no sentir-se valorat. La inclusió tracta de minimitzar *totes* les barreres a l'educació i per a *tot* l'alumnat.

La inclusió comença a partir del reconeixement de les diferències que hi ha entre els estudiants. L'avenç progressiu de l'educació inclusiva en l'ensenyament i l'aprenentatge respecta aquestes diferències i es construeix a partir d'elles. Això implica canvis profunds en el que passa a les aules, a les sales de professors, als patis i en les relacions amb les famílies. Per incloure qualsevol infant o jove hem d'estar interessats en tota la seva persona. És possible que això s'oblidi quan la inclusió se centra en un únic aspecte de l'estudiant, com és una disminució o la necessitat dels nouvinguts d'aprendre una llengua de comunicació. Les pressions d'exclusió poden originar-se en les condicions personals o poden sorgir perquè el currículum no té en compte els interessos de l'alumnat.

Els estudiants nouvinguts a casa nostra poden sentir-se separats de la seva cultura o poden haver experimentat fortes dificultats. No obstant això, hem d'evitar pensar en estereotips. Moltes vegades, aquests infants i joves tenen més coses en comú amb els estudiants que han nascut aquí que diferències.

El treball que es fa a l'hora d'identificar i disminuir les dificultats d'un estudiant poden beneficiar-ne molts altres, l'aprenentatge dels quals no era inicialment un tema concret de preocupació. Aquesta és una manera a través de la qual les diferències que hi ha entre l'alumnat, quant als interessos, coneixements, habilitats, història prèvia, llengua familiar, possibles talents o discapacitats poden esdevenir recursos per donar suport a l'aprenentatge.

Ens trobem casos en què els estudiants, dins d'un centre educatiu ordinari, estan exclosos pel fet de presentar una disminució o "tenir dificultats d'aprenentatge". Això hauria de ser més difícil a partir de les lleis i els diferents decrets vigents a Catalunya, i en particular del Decret 299/1997, sobre l'atenció educativa a l'alumnat amb necessitats educatives especials. Ara bé, la realitat ens indica que encara està lluny de complir-se el dret que té tot infant i tot jove de rebre l'escolarització en el centre educatiu de la zona on viu.

La inclusió intenta fer que els centres educatius siguin llocs estimulants i de suport, tant per al professorat com per a l'alumnat, i tracta de construir comunitats que estimulin i celebrin els seus èxits. Però la inclusió també vol construir comunitats més àmplies: els centres educatius poden treballar amb altres institucions i amb la comunitat per millorar les oportunitats educatives i les condicions socials de les seves respectives localitats.

> Barreres a l'aprenentatge i a la participació

A l'Índex, el concepte de *les barreres a l'aprenentatge i a la participació* proporcionen una alternativa al concepte de *necessitats educatives especials*. La idea que les dificultats educatives es poden resoldre en el moment que s'identifica que alguns estudiants "presenten necessitats educatives especials" té considerables limitacions. A més a més, adjudica una etiqueta que pot conduir a unes expectatives més baixes; desvia l'atenció de les dificultats que presenten altres alumnes sense l'etiqueta, i de les fonts de dificultats que provenen de les relacions, les cultures, els enfocaments d'ensenyament i aprenentatge, l'organització i la línia de centre; contribueix a fragmentar els esforços que fan els centres per atendre la diversitat d'estudiants que s'agrupen amb diferents noms com ara *necessitats educatives especials*, *alumnes d'incorporació tardana* o *sobredotats*.

El concepte *barreres a l'aprenentatge i a la participació* es pot fer servir per dirigir l'atenció al que realment s'ha de fer per millorar l'educació de qualsevol estudiant. L'alumnat es troba amb dificultats

quan experimenta *barreres a l'aprenentatge i a la participació*. Hi pot haver barreres en tots els aspectes del centre educatiu, així com en la comunitat i en les polítiques municipals i nacionals. Les barreres també sorgeixen de les interaccions que es donen entre l'alumnat i entre aquests i el que s'ensenya i com s'ensenya. Les barreres a l'aprenentatge i a la participació poden impedir l'accés al centre i limitar-ne la participació.

Encara que el llenguatge que prové de les *necessitats educatives especials* (NEE) pot ser una barrera per al desenvolupament de pràctiques inclusives als centres educatius, continua formant part del marc cultural i polític de tots els centres i té influència en tota una sèrie de pràctiques: s'utilitza en la identificació de les dificultats dels alumnes, en els dictàmens previs a la matriculació o en les autoritzacions de modificació de currículum. En els centres escolars hi ha el mestre especialista de suport a l'educació especial, l'especialista de pedagogia terapèutica o el professor de psicologia i pedagogia (en el cas de secundària). Aquests professionals acostumen a ser les persones que s'encarreguen de coordinar el treball que es desenvolupa en el centre amb relació als estudiants amb "necessitats educatives especials". Amb aquesta funció, a l'Índex s'introdueixen els termes *coordinador de suport a l'aprenentatge*, *coordinador d'atenció a la diversitat* o *coordinador de la inclusió*, ja que es consideren més adequats que no altres que facin referència a l'educació especial o a les NEE. Aquests termes promouen un concepte més ampli de suport, el qual relaciona el treball que es fa amb l'alumnat que presenta dificultats amb els canvis necessaris per a tothom.

El canvi cap a una manera diferent de pensar sobre les dificultats educatives crea una certa complexitat, ja que per a alguns propòsits seguim treballant amb el llenguatge existent. No obstant això, aquells que adopten els conceptes alternatius troben que els ajuda a descobrir noves possibilitats a l'hora d'identificar i superar les dificultats que hi ha als centres.

> Recursos per donar suport a l'aprenentatge i a la participació

El fet de reduir les barreres a l'aprenentatge i a la participació implica mobilitzar recursos de dins el centre i de la comunitat. Sempre hi ha més recursos per donar suport a l'aprenentatge i a la participació que els que actualment s'utilitzen en qualsevol lloc. Els recursos no es limiten als diners. Igual que les barreres, els recursos es poden trobar en qualsevol aspecte del centre: en l'alumnat, en les famílies, en la comunitat i en el professorat, sempre que es canviïn les cultures, les polítiques i les pràctiques. Els recursos que hi ha en l'alumnat, en la seva capacitat de dirigir el seu propi aprenentatge i de donar-se suport mutu a l'hora d'aprendre, normalment estan infrutilitzats, de la mateixa manera que ho està el potencial del professorat per donar suport al desenvolupament i a la millora d'uns i d'altres. Els centres educatius coneixen bé què impedeix l'aprenentatge i la participació dels estudiants, encara que no sempre ho utilitzen al màxim. L'Índex ajuda els centres a aprofitar aquest coneixement per tal de fer-los present el grau en què les seves pràctiques són inclusives.

El Quadre 2 proporciona una sèrie de preguntes que es poden fer servir per reflexionar sobre el coneixement que hi ha al centre quant a les cultures, les polítiques i les pràctiques d'un centre educatiu.

Quadre 2. Conèixer les barreres i els recursos dels centres

- Quines són les barreres a l'aprenentatge i a la participació?
- Qui experimenta les barreres a l'aprenentatge i a la participació?
- Com es poden reduir les barreres a l'aprenentatge i a la participació?
- De quins recursos disposa el centre per donar suport a l'aprenentatge i la participació?
- Com es poden mobilitzar recursos addicionals per donar suport a l'aprenentatge i la participació?

> Suport a la diversitat

Quan es considera que les dificultats sorgeixen de les necessitats educatives especials dels infants i dels joves, sembla que sigui natural pensar que el suport consisteix a proporcionar recursos personals addicionals per treballar amb aquests individus concrets. L'Índex adopta una idea més àmplia de *suport* i el defineix com *totes les activitats que augmenten la capacitat d'un centre educatiu per atendre la diversitat de l'alumnat*. El fet de proporcionar suports als individus representa només una part dels intents que es fan per millorar la participació de l'alumnat. També es proporciona suport quan el professorat planifica les unitats didàctiques tenint en compte tot l'alumnat, quan reconeix que els estudiants disposen de diferents coneixements previs, de diferents experiències i estils d'aprenentatge, o quan l'alumnat s'ajuda mútuament. Quan les activitats d'aprenentatge es dissenyen amb el propòsit de propiciar la participació de tot l'alumnat es redueix la necessitat del suport individual. De la mateixa manera, l'experiència de proporcionar suport a un individu pot conduir a un increment de l'aprenentatge actiu i autònom i també pot contribuir a millorar l'ensenyament per a un grup més ampli d'estudiants. El suport és una part de tot l'ensenyament i tot el professorat hi està implicat. La responsabilitat de coordinar el suport en un centre educatiu pot dependre d'un nombre limitat de persones. Ara bé, resoldre la manera de coordinar els suports és quelcom essencial a l'hora de relacionar els suports que necessiten els individus i els grups amb les activitats de formació del professorat i de millora del currículum.

> Un model social per a l'abordatge de les dificultats educatives i de les discapacitats

L'ús del concepte *barreres a l'aprenentatge i a la participació* per referir-nos a les dificultats amb què es troben els estudiants, en comptes de l'ús del terme *necessitats educatives especials*, forma part d'un model social de les dificultats d'aprenentatge i de la discapacitat. Es diferencia del model mèdic, en què les dificultats educatives es perceben a partir de les deficiències i les disminucions de l'infant o el jove. D'acord amb el model social, les barreres a l'aprenentatge i a la participació poden trobar-se en la mateixa naturalesa de la situació o poden sorgir de la interacció entre els estudiants i els seus contextos: les persones, les polítiques, les institucions, les cultures i les circumstàncies econòmiques i socials que afecten les seves vides.

Les discapacitats són barreres a la participació dels estudiants amb disminucions o malalties cròniques. Es poden originar en l'entorn o a través de la interacció d'actituds, actuacions, cultures, polítiques i pràctiques institucionals discriminatòries amb les disminucions o la malaltia crònica. Una disminució es defineix com una "limitació a llarg termini de les funcions físiques, intel·lectuals o sensorials", encara que el concepte de disminució intel·lectual és problemàtica i pot suggerir una base física injustificada de les dificultats. Tot i que hi ha poques coses que els centres educatius puguin fer per superar les disminucions, poden reduir considerablement les discapacitats produïdes per actituds i comportaments discriminatoris i barreres institucionals.

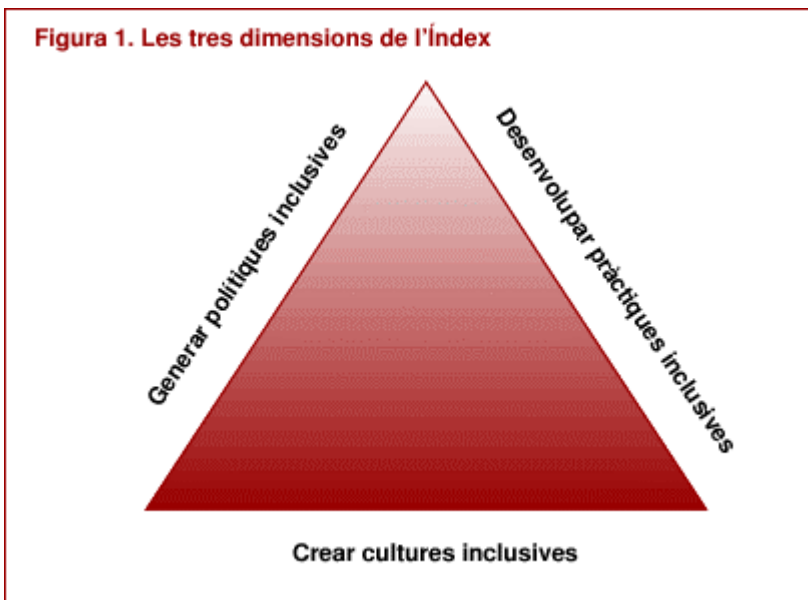
> La discriminació institucional

El 1999, al Regne Unit es va redactar l'Informe Macpherson⁶, després de la investigació sobre com la policia havia portat el cas de l'assassinat de Stephen Lawrence, i va centrar l'atenció sobre el racisme institucional en el cos de policia i altres institucions, que incloïen els centres educatius. La discriminació institucional està profundament arrelada en les cultures, i influeix en la manera de percebre les persones i tractar-les. Al Regne Unit, té a veure, també, entre altres aspectes, amb els procediments de destinar el professorat a un centre o a un altre.

En el nostre país també podríem trobar exemples de possibles discriminacions institucionals, encara que potser no se n'hagi escrit un informe que en faci una anàlisi profunda. La discriminació institucional és molt més àmplia que el racisme. Inclou les formes com les institucions poden perjudicar les persones per raó de sexe, discapacitat, classe, ètnia i orientació sexual. És una barrera a la participació i, en l'educació, pot impedir l'aprenentatge. En general, estem més familiaritzats a parlar de racisme o sexisme que de la discapacitat, i som menys conscients de la implicació que tenen les persones i les institucions en la creació de la discapacitat. El racisme, el sexisme, el classisme, l'homofòbia i la discapacitat comparteixen l'arrel comuna de la intolerància cap a la diferència i l'abús de poder per crear i perpetuar les desigualtats. Si els centres educatius esdevenen més inclusius, les persones que s'hi relacionen se senten en el difícil procés de qüestionar les seves pròpies pràctiques i actituds discriminatòries.

Referents per a l'anàlisi: dimensions i seccions

La inclusió i l'exclusió s'exploren sobre la base de tres dimensions de la millora escolar que estan interconnectades: crear cultures inclusives, generar polítiques inclusives i desenvolupar pràctiques inclusives (figura 1)⁷. Aquestes dimensions s'han escollit per orientar el pensament sobre el canvi educatiu. L'experiència amb l'Índex indica que aquestes dimensions es poden considerar una bona manera d'estructurar l'avenç cap a la millora del centre.

⁶ Macpherson, W. (1999). Stephen Lawrence Inquiry. Command Paper 4261 vol. 1. London, Stationery Office.

⁷ Entenem que el sentit de les dues primeres dimensions (cultura i política), es correspon, sobretot, amb el sentit i la finalitat que tenen en el nostre sistema educatiu actual els projectes educatius de centre (cultura) i els projectes curriculars de centre (política).